Оповідання

Оксані — радість: мати одрізала з полотна хустку, а порошком пофарбувала в червоний колір. Вийшла червона хустина.

На тину висіла, коли дівчина пригнала з степу на обід, — сохла. А зразу ж за тином буйно цвіли рожі червоними квітами. І то з одної ніби пелюстка зірвалась — упала на тин. Така то хустина.

Дівчина аж усміхнулася, як вгледіла. Швиденько загнала скот у загороду та до хустки мерщій. Лап, — вогкенька ще. Ну, та нічого, і на голові висохне. Ось вона скачає її. Рада, зняла вона хустку з тину: свято ж сьогодні. А дідусь пожене пасти після обід, а вона з дівчатами до панського ставка піде купатися.

— Ой, червона ж яка! Аж не глянути...

Підстрибуючи, побігла в хату. А в хаті —теж свято. Прибрано. Біля печі мати висунула горщик і в миску насипала борщу. Дід біля порога допалював люльку, а батько на лаві сидів. Тиша. І чути в тиші тій, як крізь маленькі віконечка сонце пасмами проміння снувало: ж... жж... А може, то мухи по шибках? Іч, який ткач — і пару з борщу, і сизий дим з дідової люльки — все в основу свою вплітає. Химерно як!

Дід вибив з люльки жужелицю об поріг, а тоді підвів очі до онуки:

— О, дівувати вже! Де там пасьба в голові буде. Мабуть, гречку як є витовкла?

— Чого б я в гречку пускала — дурна хіба? — відповіла Оксана. — І на стерні паші стає.

— Та ось пожену після обід, подивлюся. Оце він, власне, й хотів сказати. Пожену, мовляв, а ти погуляй з подругами. А то в жарт погримав. Така вже в нього вдача.

— А ти ж копи гляділа? — озвався батько. Оксана знітилась: згадала, як на минулому тижні порозкидала їхня корова в сусідки Галущихи полукіпки та який лемент зняв був тоді дядько Мусій.

— Обома дивись. Щоб не довелося знову...

Дід перебив:

— Ти, сину, за копи. Це ж, либонь, Денікін наказа видав, щоб і панові щось там кидати.

— Гарне "щось там". Дві третини панові, — сказав батько.

— Що? — аж горзнувся на стільці дід. — Та бий же його нечиста сила! Не сіяв. Не жав. Проваландався рік по загряницях, а це вернувсь, і на тобі — дві третини.

— І нічого не поробиш, тату. їхня сила зараз.

Тоді мати од печі:

— А он Мусій, бач, всі копи собі забере. Казала Галущиха, що випросив у пана, пообіцяв той нічого не брати в них.

— Ну, не всяк же, як Мусій, буде поклони панові бити, — сказав на це дід. А батько додав:

— Та ні, тут діло, як видно, не в самих поклонах. Бо не такий пан щедрий чи дурний, щоб за самі поклони когось там копами обдаровувати.

Сіли обідати в сінях круг столика. Мовчки сьорбали з ложок і думали — кожен про своє. Батько про копи, і дід теж, і мати — може.

Оксана ж — хоч би обід швидше, та надвір, та з дівчатами на левади. В розчинені сінешні двері видко — в городі соняшники жовті на тин посхилялися, і горобці пурхають між них, цвірінчать. Далі — латка маку, а далі зелена завіса садка. Та вона знає — левада там, за завісою тою. Між осик білих по траві стежки навхрест переплутались. Піти одною — просто до панського ставка, де верби похилилися й лози кучерями нависли з берегів над водою.

По вулиці залопотіло щось раптом і з гиком пронеслося. Лиш курява знялась, видко, як по подвір'ю розляглась.

— Козаки, мабуть, — сказала мати.

А дід:

— І куди вони їздять усе?

Батько нахмурив брови. А на чолі залягла глибока зморшка:

— Доїздяться й вони. Не одні вже тут їздили — і німці, і гайдамаки. Та рачки.потім назад полізли.

Оксана дивилася в двері. Он, із-за тину, видко — у Мусіїв з хати вийщла Марійка й побігла на леваду. Оксана одхилилася із сіней і гукнула услід:

— Марійко! Ось я зараз!

Вона підвелась і хусткою червоною запнулася.

— Ну, я ж піду, мамо.

Затим крутнулася й подалась городами на леваду.

Поміж осик стежкою, що нижче городів, ішли — Марійка спереду, а ззаду ще кілька дівчат.

Оксана погукала на них, і вони зупинились, підождали. А як прибігла, обступили і милувалися з хустки.

— Ой, гарна ж! Це порошками?

— Атож.

— Дуже гарна. Аби не полиняла тільки. Ну, а йдуть вони до ставка. Піде й вона ж? Ще он і Федорка на городі огірки збирає, гукнуть і її.

Як проходили повз Федорчин город, справді спинились і загукали на подругу:

— Сюди-и!

Федорка підвелась і мовчки стояла. Потім висипала огірки з пелени на землю, і обережно ступаючи по вгудині, підійшла до дівчат.

— Купатися ходім, — Оксана їй. Федорка похитала головою:

— Не хочу.

— Чого?

— Так.

Дівчина зажуреними очима задумано дивилася кудись. Здумала, може, про батька, що десь із дому зник, од козаків ховається... Може, про панів, що бачила — вчора з міста приїхали. Не казала нічого. А дівчата кликали, Оксана, та аж за руку тягла:

— Ходім-бо.

Федорка блідо всміхнулася самими устами й пішла з ними.

До ставка було недалечке. Трошки левадою пройшли, а тоді через рів — паркана давно вже не було — і опинилися біля ставка під високими вербами. Вгору зразу ж починався сад, і в прогалини червоніли цеглові будівлі маєтку.

Марійка перша розляглась і плигнула у воду.

Інші теж почали роздягатись, як раптом із саду маленьке кривоноге цуценя вибігло і, лементуючи, кинулось до них. А згодом дві пані вийшли з-під дерев, і за ними біг довгоногий у куценьких, до колін, штанцях хлопець — панич.

Дівчата оторопіли. Близько було. Усього кілька кроків. Тому їм і видко було, як жовте обличчя старої пані враз скривилося, І крізь губи тоненько вискочило в неї:

— Це просто жах! Немає й тут од них порятунку. Геть звідси, паскудні дівчиська! І так весь став забруднили. Ступайте!

Цуценя верещало й терлось у пані під ногами. А дівчата — за одіж, і — як вітром здуло їх, лиш лози затріщали. За ровом зупинилися захекані в соняшниках, і Федорка тільки тут наділа спідницю. Тоді вистромила голову із соняшників і, скривившись, перекривляючи пані, запищала:

— Ах, ах! Який жах! Немає й тут одних порятунку! У-у! Пани — на трьох одні штани! — додала потім грубо, як могла.

Дівчата підхопили: вистромивши з бур'яну голови, пищали, — дражнили пані. А та дратувалась і погрозливо махала голубою парасолькою. І панич сварився, а потім схопив палюгу і шпурнув на дівчат. Не докинув.

— Батька в лоб! — гукнула якась і, вхопивши грудку, ринула у відповідь на нього. Інші теж брали труддя і шпурляли сміючись. Марійка перестала.

— Цур їм! Ходімо, дівчата, бо тепер їхнє право, ще нагорить. Ходімо.

Бур'янами, а далі городами, повз соняшники, побігли вгору до вулиці. Вже були біля тину, як раптом Оксана, що бігла попереду, зупинилась і великими очима оглянулася до дівчат:

— Гляньте, козаки он ведуть когось. Диви!..

До тину поприхилялися й разком очей сполоханих дивилися на вулицю.

Пробіг вершник. З-під копит піднявся пил, брудним серпанком вулицю загорнув. Та видко було: юрба сунулася нею. По боках на конях козаки з голими шаблями, а в колі їх душ п'ятеро селян. Були без шапок, ішли похнюплено, важко тягнучи ноги. Мовчазні. Чути було ще, як коні стукали копитами.

Дівчата й дух затаїли. Зітхнула якась. А Федорка раптом перехилилася головою за тин і очима зірко придивлялася. Враз хлипнула в себе, наче повітря їй не вистачило, і прутик тину хруснув під рукою.

— Тата повели!

Зблідла одразу. Дивилася вслід по вулиці. Не видно вже, пилом накрило. Чути — зарипіли ворота в маєток — ковтнули юрбу і знов зарипіли. А по вулиці пил побіг сполоханий і ген за селом шмигнув. У бур'яни.

Федорка, плачучи, побігла додому. І всі дівчата посмутились. Почали розходитись.

Марійка з Оксаною "теж пішли тією ж стежкою поміж осик, що нижче городів. Ішли й мовчали. Спереду — Марійка, Оксана за нею. І спитала Оксана раптом:

— А правда, Марійко, що пан казав, ніби у твого батька кіп не братиме?

— Не знаю, — відповіла та. А сама згадала, що справді чула вдома про це розмову, і сказала: — Може, й не братиме. Так чого б же? Не знаю.

Тут Оксані було звертати. Марійка пішла далі, а вона по картоплі звернула до хати. Ішла помалу, і чомусь мимохіть пригадувалося: то пані сердита з голубою парасолькою, то юрба по вулиці в пилу. Ще Федорка пригадалася — зблідла вся, а очі такі злякані-злякані.

Було боляче.

Дід погнав уже пасти на степ: хвіртка в загороді стояла одчиненою. А в сінях на порозі проти сонця — мати з сусідкою.

Оксана підбігла й насамперед розповіла, що бачила заарештованих — погнали вулицею. Бачили й вони. То кацаївські всі, один тільки Семен, батько Федорчин, тутешній, а в Кацаївці ховавсь. Ну й половили.

Оксані сумно так. І хустка, що на колінах лежала, наче аж полиняла одразу. Згадалося (ще не було тоді козаків), дід якось після сходки на дубках отут за двором при всіх сказав Семенові:

— Молодця, Семен! Бідняк, за бідняків і дбаєш. Молодця, синашу! — І по плечі ударив.

А дід же в неї сивий — розумний. Чи то ж знає, що трапилося?

І було сумно. І ще було боляче.

Побігла дівчина в садок, півники свої полила. Ні, тоскне. А сусідка додому пішла, і мати спати поклалася. Така нудьга! Тоді знялась і — з двору. А далі стернями навпростець подалася до діда, що пасе за могилою біля гречки.

Там і була аж до вечора. А як сонце сідало, вернулася^ з дідом разом. Трошки розважена. І спати лягла надійна: адже дідусь каже, — може, ще й випустять.

На другий день Оксана встала рано, як і завжди — ще до схід сонця, і зразу ж по дідовому обличчю догадалася, що трапилося щось надзвичайне: він так кумедно підморгнув до неї І посміхнувся весело.

— Ну, брат, шукай вітру в полі. Утекли наші.

— Хто?

І вмить сама догадалась. Блиснула очима.

— І Федорчин?

— Атож. Усі втекли. Підкопалися з конюшні. А вартові почули, та пізно, як тікали вже. Стрілянину зняли там таку були. Ну, ніч — мати. Піймай його!

Він радо сміявся очима, що так поталанило втікачам. Дивився на онуку, на її очі блискучі і посміхався.

Рада й Оксана, погнала на степ.

До обід пасла з іншими дівчатами вкупі. Грали у крем'яшки, вишивали. Потім прилучилися хлопці до них і почали жартувати: то крем'ях закинуть абощо.

А один хустку червону одняв у Оксани й почав у "революцію" грати. Дівчина сердилась, бо хіба хустку порвати довго? А хлопці не потурали їй. Та таки одняла якось — спасибі, Марійка допомогла. І зразу ж одлучились од них.

Погнали — аж за могилу. Там сіли під копами й почали уставки вишивати, а корови на пшеничищі паслись.

І навколо тиша така. Тільки десь оддалік дзвеніла коса — хтось запізнився з жнивами.

Дівчата посхилялися над шитвом і в два голоси замугичили якоїсь пісеньки. А із-за кіп промінь сонячний і собі глянув на полотно. Блиснув на голці і хрестики червоні позолотив.

— Ой, гарно ж! Що, якби й справді, Марійко, нитки такі — золоті!

Оксана одхилилася й зачаровано дивилася на уставку. Аж глянула набік — теля в гречці. Та хоча б скраю, а то ж на саму середину забрело.

— І, капосне! Ось я тобі дам!

Схопилася з місця й побігла завертати, плутаючись у високій та густій гречці. Враз зупинилася та аж остовпіла неначе. Просто під ногами в неї лежав чоловік. Весь у білому й голова простоволоса, а очі плямами темними дивились на неї. Мовчали обоє. Потім плями очей ворухнулись, і чоловік спитав:

— Злякалася? Не бійсь, дитино, я не страшний.

І якось усміхнувся, наче боліло йому. Оксана аж трусилася вся, але стояла. І поспитав чоловік іще:

— Близько нікого немає?

Дівчина оглянулась: степ... копи... Сказала:

— Нема нікого.

— Ну й добре.

Замовк він, а очима пильно обглянув дівча з ніг до голови. Знову сказав:

— Дивлюсь я, а сорочечка на тобі полатана. бідні, мабуть?

— Бідні, дядю!

Він знов помовчав. А тоді підвівся на лікоть, промовив пошепки:

— Ну, так слухай же: я ховаюсь од козаків. Тільки ж нікому не кажи, а то мене вб'ють. Зрозуміла?

Оксана хитнула головою. Він потім спитав, чи води в неї немає. Ні, є, ось у пляшці, в торбинці. Вона оглянулась: нікого не видко. Тоді, як перепеличка, впала, сіла в гречку. Подала пляшку чоловікові. Той жадно припав до неї й випив усю. Потім пляшку поклав на землю, а до дівчини всміхнувся і знов болюче так:

— Отака рости, дочко, — сказав, — та щаслива будь. Бач, одразу ж полегшало. А то ж із самої ночі — ну, горить усередині, і край. Та ще й ніч безросяна. Думав — згорю.

Оксана насмілилася і спитала:

— А де ж ви, дядю, були, що оце тут? Чоловік помовчав. Далі відповів:

— Утекли вночі. Учора нас половили та й привели в оцю слободу, у панську конюшню закинули. Були б уночі й розстріляли всіх. Ну, а ми підкопалися. О!

Він показав руки свої в землюці і в крові.

— Бач, чим підкопувалися! Аж піт з усіх лив: ніч яка ж тепер: і хвилиночку згаєш — не наженеш. А треба ж до світу хоч у степи вирватись. Ну, й вирвались. Та вартові почули — стріляти почали. А ніч темна, розбіглися на всі боки — лови нас!

Він уже стернею біг, як раптом у ногу дало, так і спіткнувсь. Рачки ліз, а воно світає, світає. Кров'ю стік — нема сили. Тоді у гречку заліз і прищулився...

— Не чула — чи всі втекли? Не вбито нікого?

— Ні, нікого не вбито.

— Значить, усі. А не чула, шукають?

— Е, шукають. В обід як була дома, то розказували — що і в Кацаївку їздили. Ну, не знайшли нікого. Дід же каже: шукай тепер вітру в полі.

— Еге ж, якби не нога. А то й поворухнутися ніяк. А схови — які вже це в гречці, яка у степу голому латочкою маячить.

Ну, та якось буде! Цю ніч тут полежить і день, а тоді вже хоч рачки буде подаватися до лісу, що ген-ген на обрію смужкою темніє.

— Може, таки не знайдуть. — Це Оксана потішає. А як гнатиме завтра, їсти принесе й води повну пляшку.

Чоловік усміхнувся й рукою в землюці, що на ній кров запеклася, провів по голівці білявій.

— Моя дитино люба! Принесеш — їстиму. А тільки на слободі — ні словечка нікому.

— Ні, хіба я дурна?

І підвелась, бо вже вечоріло, і промінь останній кривавив білу гречку. Ступила крок, а тоді зупинилась і ще нищечком кинула:

— Не бійтесь, дядю. Я не скажу.

Тільки тепер Оксана вигнала теля з гречки і навмисне не поспішала до кіпу де сиділа Марійка, щоб дати собі хоч трохи заспокоїтись. Аж мусила Марійка гукнути її.

— Що ти робила там, у гречці? — спитала вона, коли Оксана згодом підійшла до неї.

— Нічого я там не робила, — відповіла розгублено Оксана.

— Ось не дури! — пильно дивлячись на подругу, Сказала Марійка. — Що ти знайшла там?

Оксані подих перехопило. Ледь стримуючи хвилювання, вона здвигнула плечима.

— А що я знайти могла там? Голку впустила та поки знайшла, — надумалась раптом дівчина. — Іще добре, що з ниткою була.

— Голку? — примружила очі Марійка. — А що ж ти почервоніла отак?

— Нічого я не почервоніла! І що ти причепилась до мене? Як той реп'ях! І завжди ти отак...

Марійка спалахнула:

— Он як! То це вже я не подруга тобі, — а реп'ях! — .і замовкла ображена. Знову взялась за шитво.

Намагалась вишивати й Оксана, але не ладилось:

— Давай уже гнати, Марійко, — по довгій важкій мовчанці озвалась Оксана примирливо.

— Жени собі, — холодно відказала Марійка.

Е, ні. Не така вона дурна. "Ти того тільки й ждеш, мабуть, — подумала Оксана, — щоб я погнала. А тоді моїм слідом — у гречку". Од самої думки цієї дівчину пройняв острах. І вона терпляче ждала, аж поки Марійка не звелася перша з місця.

Отак і гнали потім — і разом, і нарізно: за всю дорогу словом не обізвалися.

Оксану вже починало гнітити мовчання це. І жаль було подругу: отак обидила її ні за що. Та вся ця прикрість одразу ж зникала, тільки-но дівчина згадувала про чоловіка в гречці. І натомість серце виповнювало чуття вдоволення собою за додержане слово — обіцянка нікому не казати.

Уже були близько села, як раптом Марійка озвалась:

— То оце така ти, Оксано, подруга мені!

— Яка це —"така"? — зраділо кинулась Оксана. Зраділа, що заговорила Марійка.

— А ніяка! Бо справжні подруги ні з чим ніколи не криються одна од одної.

— І я од тебе не криюсь.

— Не бреши. Ти думаєш, що я — дурна. А я все чисто бачила.

— Що ти бачила? — навіть зупинилась Оксана.

— Все. Бачила, як ти озирнулась, а тоді вийняла з торби пляшку й присіла в гречку. Кого ти напувала?

Оксана так і обмерла. Як блискавка, вдарила думка — "пропало все!" Що одмовлятися тепер — річ даремна, розуміла вона. Але що ж робити — не знала. З жахом в очах дивилась на Марійку і враз у розпачі затулила лице долонями й забилась у плачі.

В такому горі Оксану Марійка ще не бачила ніколи. Навіть розгубилась. Стала, як тільки могла, заспокоювати її. Та дарма. Оксана в плачі нічого не чула. І тільки, коли Марійка надумалась врешті: — "Та цить-бо, он люди!" — Оксана одразу притихла.

Поки обгонили їх косарі, помовчали дівчата. Потім Марійка обережненько дорікнула Оксані:

— Дурненька! Ну, чого ти? Хіба я кому скажу! А хто ж він такий?

Критися далі'Оксані не було-вже чого. Вона розповіла Марійці про чоловіка в гречці. Переказала всю розмову з ним.

— Тільки ж, Марійко! — застерегла під кінець. — Ні слова нікому. А то його вб'ють.

— Чи я не розумію! — гаряче мовила Марійка. Потім вони домовились разом вигонити узавтра. Дещо з харчів для втікача і Марійка візьме. І на тому розлучилися.

Пригнала додому Оксана — на обличчі таємність така! А дід на призьбі — люльку палив, глянув примружено:

— О, вже, мабуть, натворила щось?

—Ні, — схвильовано одказала дівчина. І очі опустила. Мовчала. А далі подумала: дідусь же — свої. Хіба скажуть кому? І, повагавшися трохи, розповіла все про чоловіка, що в гречці їхній ховається. Дід замислився. Велів більш нікому — ні гу-гу. О, ні! Хіба вона не розуміє? Його ж уб'ють. І не сказала навіть батькам. Та дід сам, мабуть, розповів їм. Бо, як вечеряти сіли, батько раптом спитав:

— Так що ти там бачила у гречці?

Оксана аж похолонула. А дід:

— Кажи, дочко. Хіба тут чужі?

Дівчина розповіла. Все. І як наткнулася на нього, і про що говорили, і який він є.

— У ногу ранений: холоша до коліна обірвана й нога зав'язана та в крові. Ніяк і поворухнутись йому. А казав, що ніч оцю полежить іще, а тоді до лісу буде лізти.

Батько замислився, а згодом сказав:

— Ну, і мовчіть же.

А повечерявши, одразу ж вийшов з хати. Вже й поночі, вже й спати лягли, а він десь надворі.

Оксані не спалося. Дивилася в темряву хати й тривожно прислухалася. Надходила гроза. Спершу глухо й далеко-далеко десь загриміло і притихло. А під вікном осики листячком зашепотіли сполохано. Вулицею парубки йшли — пісні співали.

Тужили молоді голоси і тихо десь за хатою гасли. Те тиша. Враз блиснуло в хаті, мов хто креснув, а на леваді, наче з гармат, пальнуло. Аж шибки забрязкотіли. Блиснуло ще і грякнуло із степу. Гроза. Поза хатою буря метнулась. У садку між дерев заплуталася на мить, вирвалась і гайнула далі. Зашумів дощ, і грякало, і блискало в хату.

Мати божкала і хрестилася. А Оксана затулила руками обличчя і притихла. А в голові думки пензлями малюнок малювали. Ніч у степу... Громи... У гречці у самій сорочці він лежить. А навкруги — степ, голий, німий... Малюнок фарбами. А потім блекнути став чи дощем затуманило. Сіро... тьмяні крапки кіп...

Заснула.

А кинулась — дверима рипнув хтось. А, це ж батько. В хаті поночі й тиша. Десь далеко-далеко загриміло і стихло. А під вікном осики шепотіли стомлено.

Батько роздягся і ліг на полу скраю. Тиша. А Оксана не спить. І чує — мати раптом спитала:

— Що це ти швидко так вернувсь?

— Нічого не вийшло, — утомно сказав батько. Трохи помовчав, а далі став пошепки розповідати. Уже були з Грицьком за слободу виїхали, а тут, як на зло, — військо назустріч. "Хто такий? Куди серед ночі?" І завернули. Ще добре — викрутились. "Хотіли, мовляв, до дощу снопів привезти". Ну, і відпустили.

— Та як же воно тепер буде?

— Завтра поїдемо. Вдень.

— Що-бо ти "вдень"! — занепокоїлась мати.

— Удень іще безпечніш, як в отаку ніч. Повна слобода солдатні. Може, зранку вирушать. Поїдемо за житом та в снопах і перевеземо.

Оксана насторожилась, аж голову підвела і вухо до батьків наставила. Батько почув.

— Що ти, Оксано?

— Про кого це ви, тату? Кого перевезете?

— Та вже ж не кого, — і додав ласкавенько: — Спи вже, спи, дочко.

Якийсь час у хаті панувала тиша. Можна було подумати — всі сплять. Та ні. Ось батько раптом звівся на лікоть і тихо:

— Оксано, ти ще не спиш?

— Ні, тату. А що таке?

— Окрім дома оце, ти нікому не проговорилась?

— Ні, ні, — похопилась дівчина й відчула, що почервоніла дуже. "Добре, що хоч поночі в хаті", — подумала і спитала: — А що таке?

— Та... нічого. Спи вже.

Оксана одвернулась лицем до стіни, але чуйно прислухалась. Може, ще батько щось буде говорити про чоловіка в гречці.

— Мусій до пана в маєток почимчикував, — по довгій мовчанці сказав батько. Мати промовчала. — А ти кажеш—"випросив копи". Одробляти пішов.

—Одробляти? — не зрозуміла мати. — Що ж він уночі?

— Наслухається за день між народом та вночі й несе ото панові— вечірній рапорт!

— І що-бо ти кажеш! — навіть обурилась матії.

— Оте, що ти чуєш!

Уранці, тільки-но схопилася з ліжка Оксана, — мерщій до матері:

— А що, татко поїхали вже?

— Ні, не поїхав, дочко, — зітхнула мати. — Вигнали в підводи Грицька. Та й хіба тільки Грицька?

— Ну, а що ж тепер буде? — занепокоїлась дівчина.

Мати заспокоїла її. Уже коли батько взявся, то не залишить його напризволяще. Пішов у Кацаївку, до родичів. У них візьме підводу.

— А ти, донечко, тим часом вигонь мерщій. Оце я злагодила харчів йому.

Саме до хати зайшов дідусь. Од себе ще дав Оксані кисет з тютюном, може — курящий.

— Та обережненько!

— Ну, а то ж як?!

Оксана випустила корову з двору. Як повз Галущин двір гнала, погукала Марійку, щоб разом, як умовилися вчора. Але виявилось, що Марійка не гнатиме зараз.

— Мати не пускають, — ніби виправдувалася вона. — Звеліли на городі до обід пасти. Мокро й холодно, кажуть.

—Та холодно, — сказала Оксана і додала з наголосом: — А комусь не тільки холодно зараз, а ще й голодно.

Марійка зрозуміла, на кого вона натякає, опустила очі. А все ж запитала:

— А ти несеш йому?

— Авжеж несу.

Марійка оговталась уже, підвела очі:

— І я ще вчора звечора приготувала вузлик. Так мати як узнали...

— Мати узнали? — аж пополотніла дівчина. — Хіба ти сказала?

— Побачили вузлик мій та як пристали! Ну й мусила... Ой, було ж мені! Навіть били.

— За що? — вкрай здивувалась Оксана.

— Коли він з-під арешту втік, кажуть, то як дізнаються денікінці, що ти йому їсти носила, хату навіть спалити можуть. Ой, Оксано, стережись!

Од Марійчиних слів Оксані аж у грудях похолонуло. Але страху свого Марійці не показала. Пересмикнула плечем і мовила удавано байдуже:

— Ну! Це ж як дізнаються. А я вже тепер не дурна. Не буду так, як учора. В сто разів обережніша буду!

Крутнулась і побігла вслід за коровою.

Було голо і пусто в степу. Пляміли копи разками, вітром розкуйовджені. Поміж кіп де-не-де бродила худоба. А ген і та гречка рудіє смужкою. І біля неї хтось ячмінь, мабуть, докошує.

От не щастить! Це ж зовсім близько од гречки. Ніяк буде і їсти йому понести.

Запечалилася Оксана.

Пригнала на місце і стала біля кіп замислена. Дивилась на косаря. Ні, побачить. Побреде вона у гречку, а він догадається та за нею: а що тут таке? Ні, краще підожде. Може, або сяде спочивати, або косу гостритиме.

Стояла біля кіп, а торбинку й пляшку в руці напоготові держала. "Якщо, — думала, — шмиг у гречку, мовби за перепілкою. Оддасть і назад тоді. Ось-ось тільки він ручки дійде та одвернеться".

Враз очі скосила — та так і похолонула вся. Од могили — гін двоє всього — неслися три вершники. І сюди просто.

— Невже сюди?

Під'їхали до косаря, покрутилися — про щось питалися, мабуть. Потім один крикнув щось, і скачки — ой, горенько ж!—у гречку влетів.

Пробіг одним краєм, серединою. Ой, став раптом! Крикнув і рукою махнув. Ті два кинулися до нього.

В ту ж мить Оксані на голову наче гора звалилась — вона тихо опустилася на землю й обличчя руками закрила, а голову, як перепеленятко сполохане, — під сніп. Тремтіла вся.

Тиша. Так було мить, а може, хвилину, може, більше. Враз бахнуло, мов батогом ляснув хто. Тиша. І знов — бах! А повз копи згодом, як вихор, пронеслись, пролетіли козаки.

Оксана трусилася вся й боялася глянути. Та, врешті, насмілилась-таки й лячно зиркнула із-за полукіпка. Степ захмарився. А може, здалося їй так? Тіні од хмар нечутне, розпачливо блукали по стернях. О, побігли, побігли... А навперейми їм козаки, мов три ворони, низько-низько над землею полетіли. Обіч — гречка, і збита-збита копитами.

Дівчина враз затаїла дихання й наче прислухалась:

"Мусій до пана в маєток почимчикував. За копи одробляти", — сказав батько. Мати не зрозуміла: "Як одробляти?" — "Наслухається за день між народом та вночі й несе ото панові... вечірній рапорт".

— Ой мамочко! — аж зойкнула у розпачі. — Їй-бож це — Мусій. Він, він. Од Марійки дізнавсь... Ой, що ж я наробила!

Руками держалася за крайки хустини червоної— розпачливо зірвала. І простоволоса, тягнучи хустку в руці, побрела в гречку. Стала. Біля ніг чоловік навзнак лежав нерухомо. На чолі вище брови пляма чорніла, а під головою — калюжа червона.

Перед очима в неї туман заколихавсь. Стояла поникло. Потім схилилася до дяді холодного й червоною хустиною обличчя прикрила. Ще стояла поникло, а тоді тихо навшпиньки побрела з гречки...

Стернями, як привид, ішла — очима великими дивилася перед себе. Далі, далі... Лиш маячить... Набігли тіні — просторінь. А далина синя, сонцем гаптована, таємно дивилася в очі і ждала.

1923